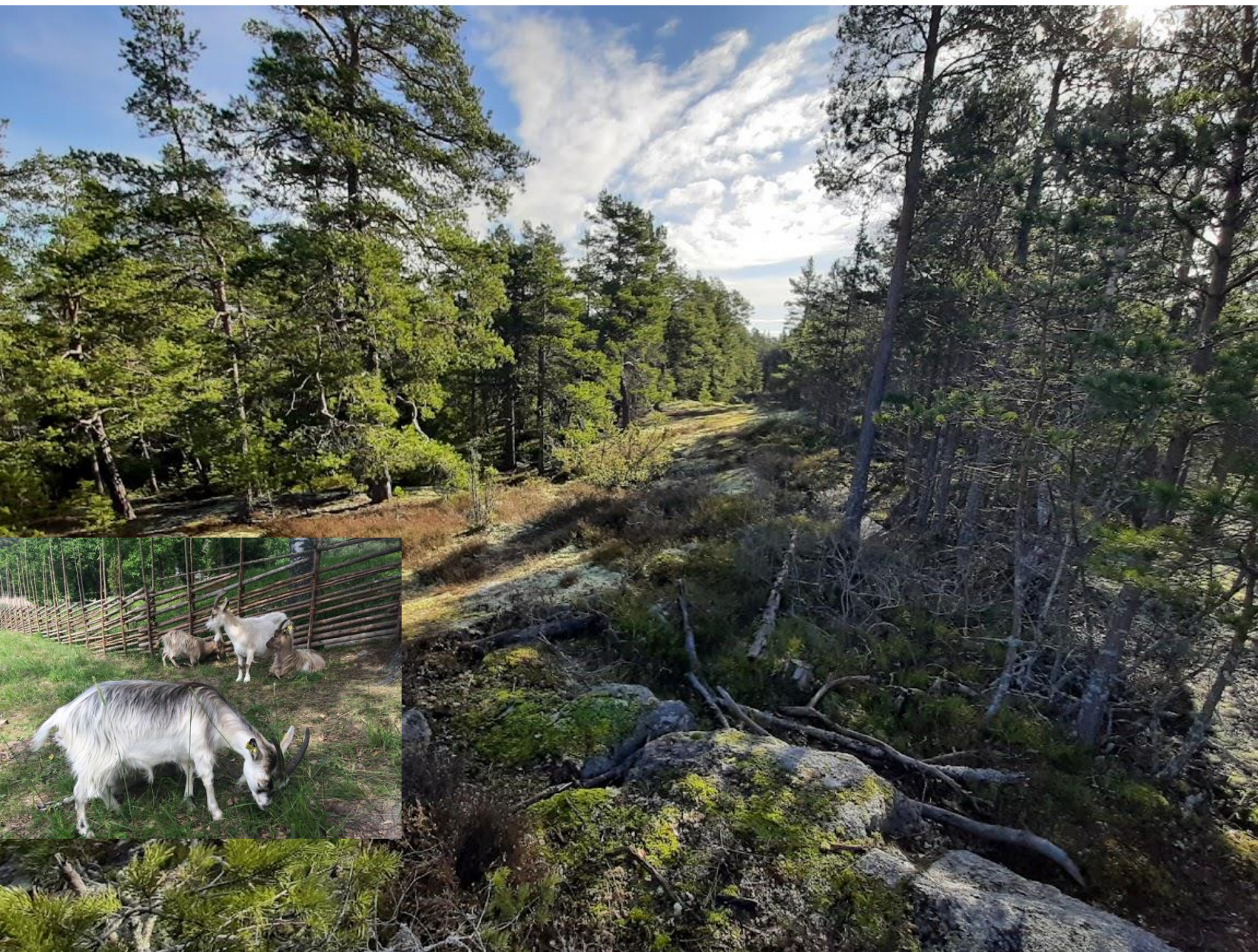

Svinninge 7:6(1): Förslag till skötsel av samfälld mark med ekologiska förtecken, 2021-05-17

INNEHÅLL	
Uppdrag och mål	3
Kort beskrivning i bild och text av områdets markhistorik, dess funktioner och värden	4
Val av operativa metoder	9
Bete eller inte bete, det är grundfrågan	10
Hur kan man planera betesprojekt?	11
Hur ser det ut med skogbete?	12
Restaurerande huggning i skogsbeten och hagar	14
Restaurering av lund till hage	16
Fållförslag	17
Förvaltning utan betesdjur	20
Problem med sly?	21
Parkröjning utan åtskillnad i "slyet" och gallring: En varning!	23
Selektiv röjning och avverkning: Bättre men inte långsiktigt bra	25
Att bygga bryn	28
Goda exempel	29

Uppdrag och mål

På uppdrag av samfällighetsföreningen Svinninge 7:6(1) har jag gjort en översiktlig inventering och skisserat på möjliga metoder att sköta markerna. Önskemålet har varit att på allvar räkna in bete som en metod i relation till de mer vanligt förekommande lösningarna med motormanuella metoder.

Dokumentet är tänkt som en lättillgänglig handledning för att orientera sakägare i för- och nackdelar med olika metoder och med hjälp av bilder och kartor öppna för konkreta vårdande åtgärder.

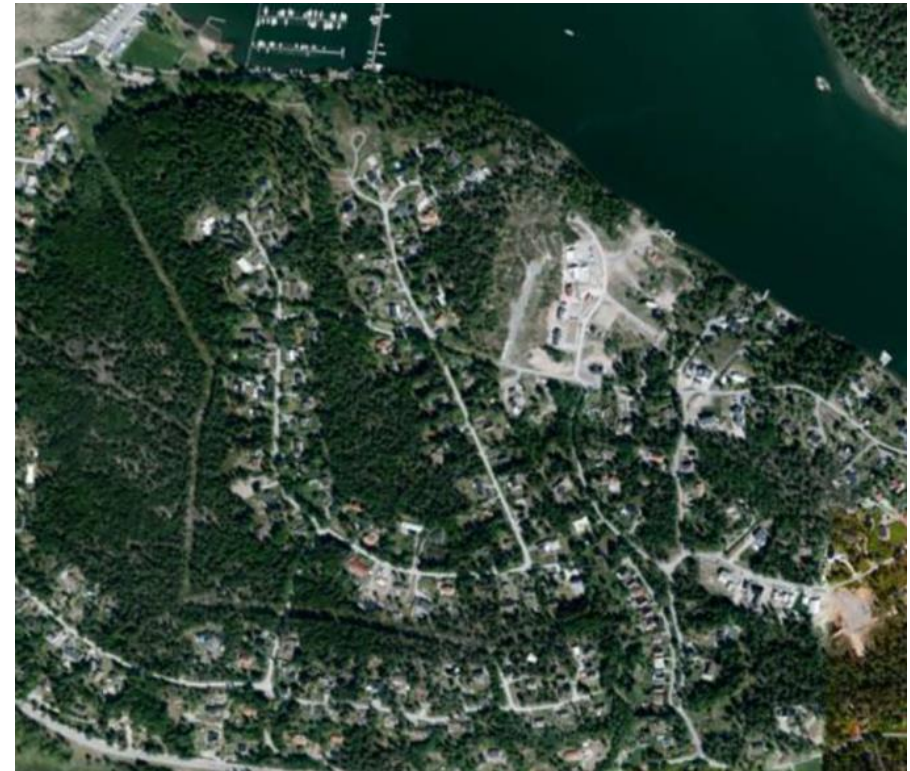
För Svinninge samfällighetsförening, 17 maj 2021
Martin Lagerlöf, ekolog i Naturskog AB

Målbilder

- Säkra träd
- Bra boendemiljö
- Ljus och utsikt
- Måttligt skötselbeting med en god och långsiktig målbild
- Upplevelsevärde, naturvärde
- Rimlig ekonomi, värdehöjande (investerande)skötsel

Lite bakgrund till dagens vegetation i Svinninge

Så gott som hela Svinninge 7:6(1) har länge använts för utmarksbete (skogsbete). I denna karta från laga skifte 1864 betecknas markslagen betesmark, stenbacke, berg och skog men allt var sannolikt under tidigt bete, från maj månad. Bara vid hamnen markerar grön färg äng, som slogs som inte betades förrän efter höbärgning.

Området uppvisar spännande geologi och geomorfologi (landformer) med påfallande släta och sprickfattiga hållar och stora bankar av gamla strandvallar med klappersten (nedan).

Tre km bort ligger Ytterby gruva där en första upptäckt av hela nio nya grundämnen gjorts. Om det har samband låter jag vara osagt men det finns rester av bergsbruk i området. Mycket mer av geologin kan synliggöras om bete återinförs.

Typiskt i tidigare skogsbeten som varken betas, huggs eller brinner återkommande är att blåbär och andra ris ökar på bekostnad av örter och lavar, lövträd betas inte utan växer upp. Trängseln ökar vilket gynnar gran. I trängsel och skugga dör de äldsta tallarnas nedre grenar, trädhöjd och instabilitet ökar. Mängden brännbart material ökar också, därmed brandrisken.

Flera partier har sänkor i berggrunden med små mossemarker med skvattram, tuvull och bindvide. Artportalen och mitt korta besök visar en biodiversitet som är representativ för regionen.

Sentida störningar/påverkan syns i form av siktgator och ledningsgator.
Här finns delvis annan flora och förutsättningar att gynna skogsbetets arter, särskilt om bete återinförs. Inte sällan är dessa slag av öppningar sista tillflyktsort för idag allt mer sällsynta arter som gynnas av glesare skog med viss hävd eller brand.

Kraftledningsarna har nyligen riggats ner och därmed kommer skötseln av ledningsgatorna försvinna. Stora delar kommer dock att bibehålla sitt öppna landskap länge då hållarna är mycket lågproduktiva.

Nedan: Mot Täljöviken ökar bördigheten betydligt med mer lövträd, större granar och en del ek och annat ädellöv, sluttningskärr med al och surdrog. Den höga produktiviteten gör det är svårt att klara sjöutsikt och naturvärden utan betande djur.

Ovan: Ytor med likåldrig yngre skog finns i västra delarna. Möjligen fanns här dagbrott för fältspat. Brotten "efterbehandlades" dvs fylldes, slätades ut och planterades igen, troligen i samband med etableringen av villabebyggelsen.

Val av operativa metoder, vad finns att välja på?

Har man släta gräsmarker kan dessa bevaras och uppnå vissa värden med varianter av maskinell skötsel som slåtter eller gräsklippning. Det är annorlunda med ojämna mark som förr huvudsakligen sköttes med bete. Djuren är selektiva och prioriterar olika växter beroende på årstid och egna behov. Det är svårt att ersätta bete med röjsåg på ett rimligt sätt.

Vad har vi då att välja på för ojämna mark?

1. Även i ett tätbebyggt område finns anledning att mer än en gång överväga bete av ekonomiska, pedagogiska och immunologiska skäl och upplevelsevärde. Man bör ändå inte blunda för dess komplikationer, bland annat speciella krav på kunskap och risktagande hos djurhållaren. Om bete ändå avskrivs som "orealistiskt" vad har vi då kvar att välja på?
2. Fri utveckling. Utan skötsel får vi en igenväxning som gör att vi förlorar hävdpräglade träd som vidkroniga gamla ekar. Snabbväxande träd som asp, lönn och gran tar över och skuggar ut såväl gamla ekar och tallar som hasselbuskar och enar. Skogen blir mörk, strävar uppåt, blir instabil och ter sig ogästvänlig för flertalet besökare.
3. Röjsåg. Idag ser vi oss vanligen hänvisade till rövning som i de flesta fall lämnar efter sig en spikmatta av vass stubb, inom kort ett hav av sly. Detta är den vanligaste "lösningen" på skötselfrågan och i okunniga händer sveps all sly ner och träd över en knapp decimeter blir kvar. Röjsågning tycks bli att "binda ris till egen rygg", bokstavligen, då man valigen genererar mer sly vart år. Man får i bästa fall genomsikt ett eller två år.
4. Röjsåg och riskträdsfällning. Som konsekvens av ovanstående uppstår med tiden en allt tyngre post av riskträd, då skogen sakta ömskar skinn pga trängsel och självgallring. Du har hamnat i städning, inte i förvaltning.
5. Selektiva metoder. Som nummer 4, men med medvetna urval i alla vegetationsskikt. Här gynnar du önskvärda delar av vegetationen och nyttjar de olika funktioner som du känner till hos olika arter och kan ha för att hjälpa dig att uppnå värden och spara pengar. Här bygger man vegetation.

Vi ska fördjupa oss i nr 1 och i nr 5! Hur funkar det?

Bete eller inte bete, det är grundfrågan.

Skötsel med bete

- Man kan hugga fram sjöutsikt, hagmark eller behålla mer tät Kronig skog, betesdjuren kommer att klara skötseln oavsett.
- Du måste passera stängsel på promenad, men sedan kan du gå överallt, även utanför stig
- Den dag vildsvinen vill etablera sig är ert område mindre grivvänligt; halvöppet och svårt att gömma sig i, eltråd/fårnät hindrar besök.
- Du måste koppla hunden under betesgång.
- Mindre sly men desto mer mandelblom, gullviva och kattfot och..
- Det kommer att kosta mer till att börja med, sedan blir det betydligt billigare
- Sol och sjöutsikt är långsiktigt möjlig på många tomter och promenader

Exempel från Täby prästgård

Exempel från Ålsta i Järfälla

Skötsel utan bete

- Alla åtgärder i skogen kommer att kräva omfattande kompetens om uppbyggnad av ett slyhämmande mellanskikt, dvs buskar och småträd
- Skötselskulden kvarstår årligen och kommer att växa, dock mindre om kompetent selektiv röjning sker
- Kostnaderna kommer att öka
- Trädsiktet kommer att tätna och bli högre, mer riskträd *eller* mer sly
- Tåligheten hos trädsiktet kommer att sjunka pga självgallring
- Du behöver inte behöva passera ett stängsel, men skogen i sig blir alltmer otillgänglig med självgallring och/eller sly och "spikmatta" av slystubbar
- Mängden bränsle ökar och med den risken för svår (intensiv) brand

Hur kan man planera betesprojekt?

1. Börja med sondering om intresset för betesförvaltning, säkrast mha att presentera goda exempel som Resarö fårtanter eller Nabbo samfällighetsförening. Ett motstånd i efterhand kan ge en svårlöst konflikt kring investerade pengar.
2. Prioritera en närbelägen djurhållare med vinterstall, gärna någon som har flera djurslag och/eller samarbetar med annan djurhållare vilket ökar flexibilitet och långsiktighet.
3. Skissa fållor med aktuell djurhållare, även detaljer som körbara grindar, övergångar, vatten, brukningsvägar, elförsörjning, tillsyn av djur, skyltar in pågående bete, stängselunderhåll, huggningar, eu-stöd, betestryck, förköp av djur(återtag vid slakt) försäkringar (map hundar, rovdjur och skada/stöld/vasst), tillskottsutföring mm. Formulera i avtal. Mallar finns.
4. Skissa på reservmarker att växla med om/när foderbrist uppstår, kanske Svartgarns hästhagar eller Runö gård?
5. Stängsla för flera djurslag så att flexibiliteten ökar, exempelvis om grovt gräs breder ut sig (bergrör) kan en grupp islandshästar göra underverk på ett par månader.
6. Starta fälag, en betesförening, med mentor, ordförande, stadgar, mm som ger en kontinuitet vid ev avflyttningar, ev i form av andelsförening (se exempel "Tynningö fårtanter").

Hur ser det ut med skogsbete?

Svinninge utan bete
Mossigt, döende enar, självgallrande lövträd, sly efter
avverkning

Nordrona, Norrtälje, med återupptaget bete
Örtrik grässvål, betespåverkade lövträd och buskar, enar,
barrträdsdominans, lättgånget, hyggen/luckor utan sly, rikt på
svamp.

Nordrona obetat

Nordrona betat

Det barrträdsdominerade skogsbetet, en skiss över restaurering, 1

Ett typiskt utgångsläge i länge obrukade bondskogar eller gamla skogsbeten med lång förhistoria av bete och plockhuggning. Skuggtåliga träd som gran tar över och tall saknar förryngring. Död ved är ofta bortstädad.

Avverkning av vissa medelgrova träd ger förutsättning att bevara hävdpräglade lågkroniga gammeldräd och få förryngring. Om bete ska fungera krävs också ett ökat ljusinflöde. Den viktiga balansen är antalet evighetsträd eller grupper av evighetsträd. Veteranisering, avsiktlig skada på bark, ger värdefull död ved (V)

Det barrträdsdominerade skogsbetet, en skiss över restaurering, 2

Föryngring av tall har kommit igång, friställda träd sträcker på sig eller dör av veteranisering

För att bevara evighetsträd E plockas hotande igenväxning bort innan det är för sent. Grov död ved i olika former tillskapas eller lämnas. De betesrefuger som död ved skapar är värdefulla för föryngring av lövträd, som annars betas mer än ung barrföryngring

Restaurering av lund till hage Ett bevarande med evidens

Ett utgångsläge av igenväxning efter utebliven beteshävd. Missgynnade solitärträd, begynnabde självgallring. Stor förlust av diversitet.

Selektiv metod grundad på kulturarvets grova vida träd, hamling och annan tradition. Man kan öppna mycket när man har nog med djur, men bäst görs restaureringen i ett par steg.

Tio år senare: Gamla träd har vitaliserats, enar, hamlingsträd och bärande buskar har gynnats. Många organismer kan leva vidare inklusive betesmarkens arter som dock kan behöva hjälp att återetableras.

Ett första utkast till fålla

Maximera nyttan av djuren. 30 ha mha ca 5 km stängsel som följer tomtgränser och vägar för att undvika en häck av sly utanför tomtgräns.

Ca 20 får sätts in första året från maj, fler om avverkningar görs.

Beredskap att flytta ut djuren när foder tryter måste finnas.

Alla potentiella beten är inkluderade.

Svinningeviken och flera gölar kan hålla med vatten men även ett par vattenskålar kommunalt vatten måste anordnas.

Svagheter/kostnader

- Knepig arrondering, väldigt många stängselmeter per ha
- Smala strutar i en fålla är sällan bra för en besättning med mer skygga djur, kan fungera ok med "trygg" besättning
- Färistar vid galjonsvägen och matrosvägen
- Det bästa är det godas fiende, börja inte så stort!

Ett andra utkast till fålla

24 ha

Kaptenshöjdens avstyckningar är osäkra intressenter och bortritade, liksom smala delar fålla.

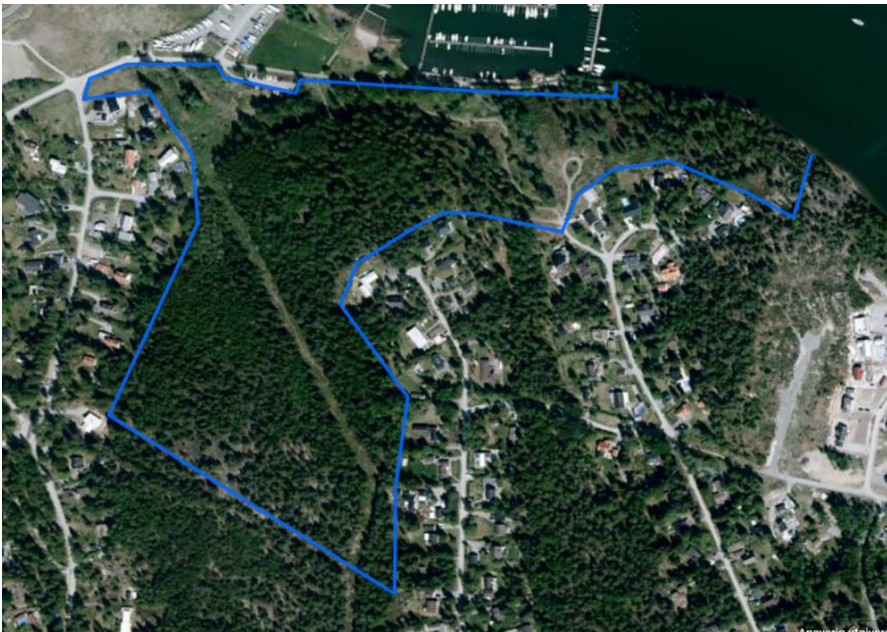
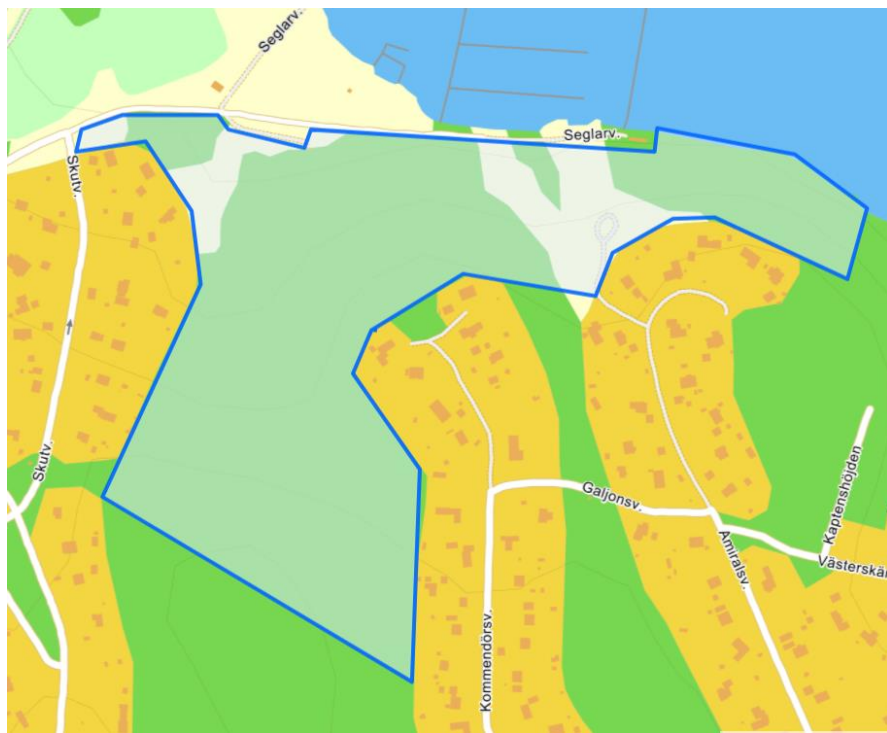
Ca 15 får första året från maj, fler om avverkningar görs. Beredskap att flytta ut djuren när foder tryter.

Huvuddelen potentiella skogsbeten är inkluderade

Svinningeviken och flera gölar kan hålla med vatten men även ett par vattensålar kommunalt vatten bör anordnas

Svagheter/kostnader

- Något bättre arrondering, men många stängselmeter per ha fålla
- Färre smala strutar i fållan

Ett tredje utkast till fålla

14,5ha med 2,3km stängsel

Ca 10-15 får första året från maj, fler om avverkningar görs. Beredskap att flytta ut djuren när foder tryter.

De högproduktiva, väldigt skötselkrävande och delvis redan öppnade delarna mot Täljöviken är med i fållan.

En kraftledningsgata i sydväst nyttjas till stängselgata för att mildra kostnader.

Svinningeviken och flera gölar kan hålla med vatten men även ett par vattenskålar kommunalt vatten bör anordnas.

Blåbärsskog kommer att finnas kvar i delar av samfälligheten, hundar kan gå vanligt i halva ytan samtidigt som folk hinner "smaka" på betesdrift.

Svagheter/kostnader

- Rimlig arrondering att starta ett betesprojekt, ännu många stängselmeter per ha

Förvaltning utan betesdjur

Att ta hit betesdjur kan verka nytt och främmande. I ett historiskt perspektiv är det tvärtom främmande *utan* tamdjur. Man kan räkna med att ca 1500-2000 år av bete format vegetationen medan ungefär de senaste 100 år varit djurlösa.

Utan bete kommer vissa trädslag vara knepiga att hantera, ffa asp, sälg, al och björk. På högproduktiv mark kan ask, alm, lönn och hägg vara dominanta och mycket snabba.

Om man röjer allt och lämnar skotten kommer dessa gödsla nästa vända sly. Med tiden har man bara de mest konkurrenskraftiga kvar. Extra svår blir skötseln i siktgator utan heltäckande kronskikt och högproduktiv mark. På hälleberget finns dess motsats, här kan det vara nästan oförändrat tiotals år utan skötsel. Sen finns skalan däremellan.

Ilgenväxningen sker inte bara i form av unga träd, de medelålders breddar på sig och krontaket sluts.

I ljuskonkurrensen ökar trädhöjden alltmer och med den skugglängden och instabiliteten. De äldsta träden som växt upp i öppnare landskap skuggas ihjäl, liksom de mer ljus- och värmekrävande arterna, även människan. Med bara röjsåg tar man ofta bort det som är mest intressant att nyttja om man vill bygga upp en "närnatur" med ett rimligt skötselbehov utan bete.

Gravfält utan skötsel, Nationalstadsparken, Ulriksdals naturreservat. Dubbel glömska, tappad kultur

Problem med sly?

Du är i gott sällskap! Många samfälligheter beskriver "oskött, otryggt, fult och skuggigt". Bildexemplet kommer från Lidingö. Ofta hanteras problemet med inköpt entreprenör som får direktivet "snygga till, men inte för dyrt". Verktuget blir en röjsåg och för att göra "rätt för sig" tas hela busk- och mellanskiktet ner medan alla stammar lämnas.

Efter tre år kommer samma sorts klagomål på samma marker. Måste det vara så eller finns alternativ?

För att besvara frågan måste vi lära känna markerna bättre. Om du kikar noga i bilderna ser du att sly är ett samlingbegrepp för olika arter. I bilderna kan du se hagtorn, ek, try, hassel, rönn, fågelbär, måbär, skogslönn, ask, oxbär, asp och alm. Alla dessa har olika egenskaper. En del blir träd, andra buskar, en del kräver mycket ljus, andra klarar skugga, vissa är snabba att växa efter röjning andra känsligare. Trots det har alla röjts på samma vis.

Ingen har heller bestämt vare sig det ena eller det andra vad gäller träden tycks det. För stort för röjsåg? Lämna!

Är den skötseln grundad på administration eller på erfarenhet av vegetation?

Röjda vid samma tillfälle men med olika förutsättningar

Lönn: Snabbvuxen, skuggtålig, gynnad av hög näringsstatus och mindre betesbegärlig för vilt

Rönn: Måttligt snabbvuxen, måttligt skuggtolerant, konkurrenssvag i näringsrika miljöer, betesbegärlig för vilt

Röjda vid samma tillfälle men med olika förutsättningar:

Lönn, fågelbär och asp: Lönn tar över som mer snabbvuxen, skuggtålig, gynnad av hög näringsstatus och mindre betesbegärlig för vilt än övriga två

Snöbär: Snabbvuxen, mycket skuggtålig, gynnad av hög näringsstatus, spridd med utlöpare och oätlig för vilt =hämmar sly, en hjälpfunktion i förvaltningen

Parkröjning utan åtskillnad i "slyet" och gallring En varning!

Ett utgångsläge av igenväxning efter utebliven beteshävd. Missgynnade solitärträd, begynnande självgallring. Stor förlust av diversitet.

Klassisk parkröjning med målet att uppnå god genomsikt. Röjsågen går loss på "sly" medan flertalet höga träd sparas

Tio år senare: Trängseln i kronskiktet fortsätter, bara skuggtåliga arter lever vidare i mellan- och buskskikt i ensartade slyiga massor som hämmar genomsikten. Instabiliteten och de långa skuggorna finns kvar.

Selektiv röjning

För att inte hamna i läge som föregående sida kan man se till att skapa ett mellanskikt i skogen av befintliga arter, ca 1-6 m höga buskage. Hassel, hägg, hagtorn, rönn och olvon är typiska sådana som kan ersätta den täta ungskogen av de högväxande trädslagen och samexistera med vackra, stabila bredkoniga äldre träd.

Markskuggning via mellanskikt och kronskikt samt maskinell skötsel (slåtter/gräsklippning) av slät gräsmark är nog det enda tänkbara alternativet utan djur.

Under ett sammanhängande "hässle" kan man få en trevlig lundflora och en god genomsikt.

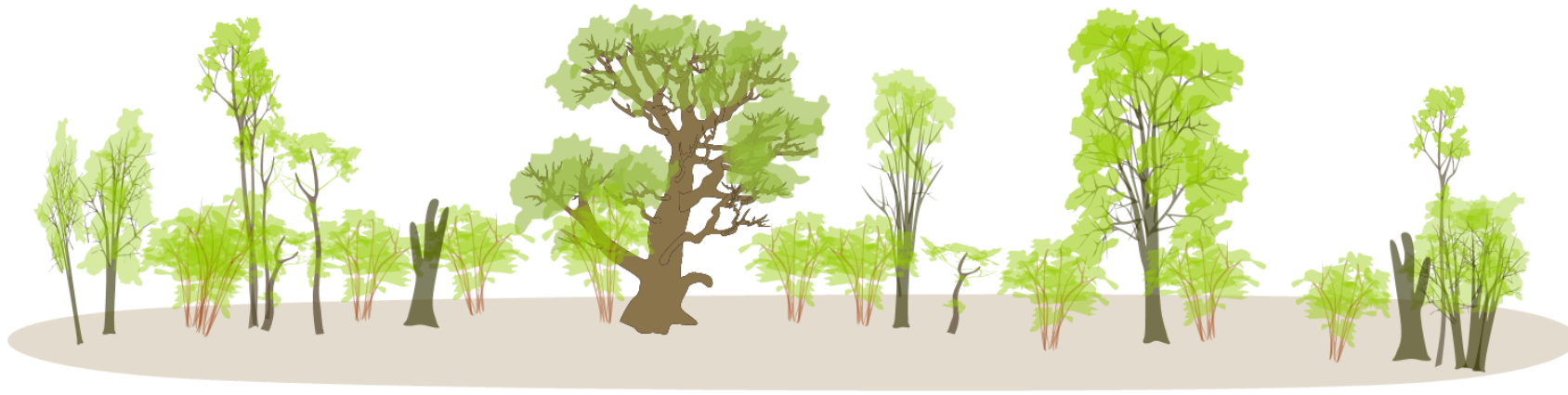
Inga stora problem med genomsikten och bättre blir det med tiden. Bara enstaka unga ekar och granar bör röjas för att stabilisera bevarandet.

Selektiv röjning och avverkning Bättre men inte långsiktigt bra

Ett utgångsläge av igenväxning efter utebliven beteshävd. Missgynnade solitärträd, självgallring. Stor förlust av diversitet.

Selektiv metod grundad på kulturarvets grova vida träd, hamlig och annan tradition. Mycket mellanskikt har bevarats för att bibehålla markskuggning och hämma sly.

Tio år senare: Gamla träd vitaliseras, mellanskikt ger viss genomsikt men hämmar hög igenväxning av tex asp. Många av lövskogens organismer kan leva vidare men betesmarkens arter kan inte återetableras, det är för slutet.

Mellanskikt av
hassel som
möjliggör
bevarandet av äldre
hävdpräglad tall
utan betesdjur eller
problem med
återkommande och
omfattande
slyröjning.
Långsjön, Rimbo

T.h. ett närbeläget område där det finns vegetation med lång koninuitet och flera äldre trädindivider. Det är en klassisk inägobacke, (trädbärande äng) vid åker, ännu med spår av sent bete. Här finns både fria kronor hos ek med god prognos, god genomsikt bland mogen hassel och ett rimligt skötselbeting. Ett återkommande tramp av barn från intilliggande förskola fungerar lite som bete!

T.v exempel från Lidingö, ganska många arter i busk- och trädskikt, arter från tiden som skogsbete, rena skogsarter och flera exotiska nytillskott från odlingar. Det pågår en kraftig succession där äldre träd och bärande buskar tappar mark och allt mer ackumulerad näring gynnar sekundärlövträd som lönn och alm. Artrikedomen innebär dock en stor potential att styra successionen i olika riktningar mha ett medvetet nyttjande av arternas olika funktioner. Här finns flera arter som skulle kunna vara funktionella att gynna om bete inte går att ordna exempelvis, hassel och hägg.

Att bygga bryn

Schematisk bild av ett flerskiktat bryn, ca 20 meter brett

friväxta lövträd, fågelbär, sälg, oxel, (hamlade lövträd), hassel, rönn, hagtorn, olvon, nypon, slån

Goda exempel

Tynningö gårds ekonomiska förening, gruppen "Fårtanterna" håller roslagsfår på samfälld mark
<https://tgef.se/vad-ar-tgef/>

Get2gether, getförening på Lidingö med mobila stängsel och eget mejeri
<https://www.get2gether.nu/>

Nabbo samfällighetsförening, fortsatt betesdrift i fritidshusområde sedan start 1965
Ordförande Alf Bjälnes, ordforande@nabbo.se

Verka, delta, bruka, vårda.
Människan kan vara en positiv kraft

Skåda, hålla distans, expertisens företräde.
Människan stängs ute som en negativ kraft

